

Torsdag med THORS

29/5-80

SÅNT DÄRNT kan vi väl säga men inte skriva, låter prof. Thors förstå i dagens text. Där han också föreslår att **MOTIONÄR** och **MOTIONERARE** ska få ansluta sig till var sin betydelse av ordet **motion**.

LÄSÅRET är snart till ända, men också under sommaren kommer torsdagarna att vara Thorsdagar. Så ni är välkomna med nya frågor!

Det händer att vissa ordformer länge förekommer i vanligt tal, ibland utan att nå fram till skriftspråket. En talspraksform, som vi troligen alla brukar, men som nog inte blir skriftspråklig under 1900-talet, är **sånt därnt** (såndärnt) med pluralen **sån därna**.

Intressant nog blev orden föremål för en lång utredning av professor Bertil Molde i hans språkspalt i Svenska Dagbladet nyårsaftonsdagen 1979; en läsare av Hbl har påmint mig om den. De utvidgade formerna (med **härnt**, **härna**) är alltså välkända på ömse sidor av Bottniska viken. I Sverige förekommer också utvidgningar av typen **dom därna**. Hur skall man ställa sig till **sånt härnt** osv.? De är säkert fast rotade i ledigt tal och försvarar sin plats där, men enligt min mening (som också förefaller att vara Bertil Moldes) hör de inte hemma i skrift — de uttrycker ju inte något annat än **så(da)nt där**, **så(da)na där**.

En frågeställare berör ordet **fiskräs**, som han finner utmärkt.

Fiskräs är, såsom redan Hugo Bergroth påpekat, ett enbart finlandssvenskt ord för "innanmäte av fisk", "fiskavfall". Det är ett ord

med rötter i våra dialekter och med släktingar i norska folkmål. — Jag finner ingen anledning att byta ut ordet **fiskräs** mot det ungefär liktydiga, men hos oss väl okända rikssvenska **fiskråk**. En sak som **fiskräs** är givetvis något som omtalas i enskilda hushåll, knappast annars, och det speciella finlandssvenska ordet **räs** kan vi utmärkt väl använda.

En annan frågeställare citerar: "Sångare och motionär fick årets kulturpris".

Var och en som någon gång läst om riksdagens arbete har sett ordet **motionär** i den vanliga betydelsen "person som framställer en motion i riksdagen". Den betydelsen är allmänt känd. Betydelsen "idkare av motionsidrott" ser man ibland hos oss, men också någon gång i Sverige. Eftersom den "politiska" betydelsen hos **motionär** är allmänt känd, tycker jag betydelsen "motionsidrottare" är olämplig. Varför inte tala om **motionerare** i stället?

En insändare har med undran och förvåning läst formen **böt** av **byta** i en tidning: ett företag **böt** VD.

Byta, **bytte**, **bytt** är utan tvivel verbets vanliga böjning. Det är också den enda böjning som upptas i Akademiens ordlista. Formen **böt** — som uppstått i enlighet med ordböjningar som t.ex. **ryta**—**röt** — är visserligen känd sedan länge (jag vill minnas att jag har sett den hos Strindberg), men bedöms som "vardaglig", dvs. den tillhör t.ex. inte typiskt skriftspråk och vårdat tal.

Till slut ett kort svar på en fråga från samma frågeställare: "Vad innebär det att **vinden skrotar**?"

Vinden skrotar är en sjömans-term, som innebär att vinden ändrar riktning.

Carl-Eric Thors

Torsdag med THORS

5/6-80

SKULLE MÅSTA — denna så ofta förekommande finlandism, får man använda den, undrar en läsare.

Nej, det torde nog vara utsiktslöst att försöka införa formen **måsta** i skrift, svarar prof. Thors.

DÄRFÖR FÖR ATT är ett uttryck som en annan frågeställare har fäst sig vid. Också det är ett uttryck som bör undvikas i vårdat talspråk.

Hur skall man ställa sig till formen **måsta**? undrar ett par frågeställare.

Infinitivformen **måsta** är som bekant vanlig i finlandssvenskt talspråk, vanligen i konstruktionen **skulle måsta**: Vi skulle **måsta** få reda på det. Formen är däremot okänd i Sverige, med undantag för talspråket i norra Norrland. Detta är förklaringen till det välkända faktum, att skriftspråket saknar formen **måsta**; verbet **måste** saknar infinitiv i svenskt skriftspråk. Det torde vara utsiktslöst att försöka införa formen **måsta** i skrift. Det skulle stöta på motstånd, inte bara i Sverige, utan också hos många hos oss. Vad skall man skriva i stället för "skulle **måsta**"? Man kan givetvis skriva **skulle vara tvungen**, men detta verkar ofta klumpigt. Det är möjligt att helt enkelt skriva **måste** i många fall, kanske oftast: vi **måste** få reda på det. En annan utväg är att skriva: Vi skulle nödvändigt behöva få reda på det. Dessa båda sätt: **måste**/**skulle nödvändigt behöva** går vanligen bra, om man inte vill skriva **skulle vara tvungen**.

"Finns det några fastställda regler för användningen av nekningssorden **icke** — **inte** — **ej**?"

Regler kan man väl inte tala om, men tendensen i nuspråket är mycket tydlig: **inte** håller på att bli den allmänt använda negationen. Detta gäller numera allt slags skriftspråk, utom möjligen mycket vårdad stil.

Icke är faktiskt på väg att bli sällsynt, ej likaså. Dock förekommer ej rätt mycket i uttrycket **ej heller**.

En frågeställare har fäst sig vid uttrycket **därför för att**.

Därför för att är ett tämligen vanligt finlandssvenskt talspraksuttryck (t.ex. Han kom för sent till mötet **därför för att** han missade bussen). I skrift tror jag inte det någonsin förekommer. Uttrycket gör intryck av "tårta på tårta": man kan ju säga antingen "därför att han missade" eller "för att han missade". I vårdat talspråk **måste** "därför för att" undvikas.

Till slut en rättskrivningsfråga: Skall man ha stor eller liten begynnelsebokstav efter kolon?

Om direkt anföring följer efter kolon, brukas stor begynnelsebokstav, t.ex.: I domstolsutslaget heter det: Den åtalade har befunnits skyldig. Liten begynnelsebokstav brukar däremot skrivas efter kolon i förklaringar och exemplifieringar, t.ex.: I socknen fanns i äldre tid bara två samhällsklasser: bönder och obesuttna.

Carl-Eric Thors